

BMP werpt (rijpe) vruchten af

Het heeft even geduurd, maar hier zijn dan toch de uitkomsten van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) tot en met 1990. Het noeste telwerk, geworstel met soortkaarten, formulieren en computers is niet voor niets geweest, want het is nu mogelijk de landelijke aantalsontwikkeling van zo'n 90 soorten broedvogels te schetsen.

Het BMP wordt door SOVON in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek uitgevoerd. Het leeuwedeel van de inventarisaties wordt uitgevoerd door vrijwilligers, hoewel het aandeel dat door professionele krachten wordt uitgevoerd toeneemt. Het aantal meerjarig onderzochte routes is, na een groei van 235 in 1984 tot 414 in 1988, rond de 400 gestabiliseerd. Het totale aantal "ooit" geïnventariseerde proefvlakken loopt inmiddels al tegen de 800. Hier zitten echter de nodige eenmalig geïnventariseerde proefvlakken tussen die buiten de berekeningen blijven. De uitkomsten voor 1990 hebben betrekking op 270 proefvlakken en zijn daarom nog onvolledig. Voor bepaalde soorten, zeker die welke rare uitschieters vertonen in 1990 (Glanskop), zullen de uiteindelijke indexcijfers voor 1990 ongetwijfeld nog veranderen.

De BMP-indexen worden berekend volgens de methode van Mountford. Deze methode maakt gebruik van alle gegevens uit meerjarig onderzochte proefvlakken, ook wanneer er enkele jaren tussen twee tellingen verstreken zijn. Naderhand ingeleverde gegevens of correcties uit voorgaande jaren worden eveneens meegenomen. Een serieus nadeel van de Mountford-methode is dat de indexgetallen bij herberekening in latere jaren kunnen veranderen. Meestal loopt het wel los en gaat het om enkele punten meer of minder; bij soorten waarvan weinig territoria worden gemeld kunnen de verschillen evenwel opmerkelijk zijn. In het indexen-overzicht tot 1988 vertoonde de Appelvink bijvoorbeeld een

schommelend beeld met negatieve teneur. In het huidige overzicht daarentegen neemt de kersenbijter gestadig toe, hetgeen vermoedelijk meer met de werkelijkheid overeenkomt. Een bezinning op de problematiek van indexberekening is geen overbodige luxe.

In Limosa 63 (1990): 153-160 is aangetoond dat de BMP-steekproef voor verscheidene soorten scheef is. Dat wil zeggen dat sommige biotopen of delen van het land over- of juist ondervertegenwoordigd zijn. Beroemd of berucht zijn in dit verband de vele proefvlakken in de duinen in Holland (terwijl er in duingebieden op de Wadden en in de Delta weinig proefvlakken zijn), heidegebieden in Drenthe (versus Veluwe en Noord-Brabant), moerassen in de Biesbosch (versus Friesland, Overijssel, Flevoland, Utrecht, Noord- en Zuid Holland). Het nagenoeg ontbreken van plots in stedelijk gebied is welbekend. Bij het bekijken van de indexen moet hiermee rekening worden gehouden.

Als vuistregel geldt dat de indexen van talrijke en landelijk wijd verbreide vogelsoorten (Wilde Eend, Kievit, Winterkoning, Merel, Koolmees, Zwarte Kraai) het landelijke beeld goed zullen reflecteren. Bij schaarse en/of niet gelijkmatig over het land en de biotopen verdeelde soorten is dit mogelijk niet het geval. Zo heeft de index van de Nachtegaal vooral betrekking op de duinen en de indexen van Paapje en Tapuit op de duinen en Drentse heide.

Aantallen territoria

Bij het inventariseren worden territoria geteld. De aantallen worden in de indextabel alleen ruw aangegeven. Om een indruk te geven om wat voor aantallen het gaat wordt hiernaast de top tien van meest getelde soorten in 1989 gepresenteerd en tevens een overzicht van enkele soorten met opmerkelijk hoge of lage aantallen. Het gaat om aantallen territoria in meerjarig onderzochte proefvlakken. Het totaal aantal territoria in 1989 ligt dus nog hoger.

Top tien

Fitis	5700
Merel	3450
Winterkoning	3350
Wilde Eend	3000
Kievit	2730
Houtduif	2650
Koolmees	2600
Roodborst	2330
Tjiftjaf	2150
Vink	2100

Opmerkelijke aantallen

Grutto	2050
Kleine Karekiet	1800
Heggenus	1700
Spreeuw	1500
Huismus	950
Nachtegaal	850
Zwarte Kraai	660
Grasmus	300
Tapuit	250
Boerenzwaluw	190

Zoals verwacht scoren algemene soorten die veel in of bij bebouwing voorkomen (Spreeuw, Huismus, Boerenzwaluw) in het BMP niet al te hoog. Dat de aantallen van de Grutto (met 2050 territoria op een elfde plaats in 1989) groter zijn dan die van Veldleeuwerik (1080) is verrassend. Soorten met grote activiteitsgebieden zullen in de overwegend kleine BMP-proefvlakken nooit talrijk worden aangetroffen. Toch halen Groene Specht (135), Koekoek (335) en Braamsluiper (200) nog heel behoorlijke aantallen. Bij Patrijs (100) en Waterhoen (435) vallen de aantallen zwaar tegen. Heggenus, Nachtegaal, Tapuit, Geelgors (335) en Blauwborst (200) scoren boven verwachting.

Indexen

Van de 88 soorten in tabel 1 zijn er 22 die sinds 1984 structureel toenemen, 17 die structureel afnemen en 15 die min of meer gelijk blijven en/of sterk schommelen. Verder zijn er twee groepen waarbij aanvankelijk sprake is een afname en vervolgens weer een toename. Bij de ene groep (14 soorten) wordt na de toename het

Tabel 1. Indexen BMP 1984-90 (1984 is op 100 gesteld). Van soorten gemerkt met een - was het aantal territoria vrij gering (in meerjarig onderzochte plots 1989 50-100 territoria). Overige soorten > 100 territoria.

		1984	85	86	87	88	89	90			1984	85	86	87	88	89	90
DODAARS	-	100	75	62	47	51	92	89	TAPUIT	*	100	92	96	112	115	124	128
FUUT	*	100	84	81	78	80	84	106	MEREL	*	100	86	94	91	108	121	132
KNOBBELZWAAN	-	100	93	105	89	93	104	83	ZANGLIJSTER	*	100	61	49	49	63	74	72
BERGEEND	*	100	111	108	110	109	127	103	GROTE LIJSTER	*	100	75	81	109	112	117	112
KRAKEEND	*	100	95	55	67	57	67	82	SPRINKHAANR.	*	100	108	109	110	141	155	141
WINTERTALING	*	100	104	104	107	109	119	77	RIETZANGER	*	100	89	95	110	105	130	94
WILDE EEND	*	100	102	103	97	97	107	98	BOSRIETZANGER	*	100	111	115	119	121	122	124
SLOBEEND	*	100	109	91	90	96	107	92	KLEINE KAREKIET	*	100	105	117	130	118	132	138
TAFELEEND	*	100	137	138	118	106	113	125	SPOTVOGEL	*	100	76	84	100	96	81	89
KUIFEEND	*	100	121	116	117	115	120	135	BRAAMSLUIPER	*	100	118	88	102	96	105	97
TORENVALK	-	100	72	60	75	85	170	195	GRASMUS	*	100	126	153	185	183	213	208
PATRIJS	*	100	96	86	93	71	78	88	TUINFLUITER	*	100	99	101	109	111	108	104
FAZANT	*	100	99	112	108	101	108	119	ZWARTKOP	*	100	103	103	109	133	133	143
WATERRAL	-	100	73	63	75	113	149	89	FLUITER	*	100	110	95	139	181	156	269
WATERHOEN	*	100	61	53	44	61	77	90	TJIFTJAF	*	100	108	103	111	139	148	178
MEERKOET	*	100	103	91	80	92	105	109	FITIS	*	100	104	101	108	114	120	118
SCHOLEKSTER	*	100	115	102	93	94	97	94	GOUDHAANTJE	*	100	95	59	67	87	102	153
KIEVIT	*	100	91	83	80	84	83	73	GRAUWE VLIE	*	100	97	85	79	84	86	80
WATERSNIP	*	100	152	91	110	121	133	127	BONTE VLEIGENV.	*	100	90	81	100	101	81	62
GRUTTO	*	100	142	123	121	121	127	121	STAARTMEES	*	100	79	83	87	94	100	105
WULP	*	100	94	90	89	90	89	87	GLANSKOP	*	100	100	93	91	96	84	131
TURELUUR	*	100	134	106	105	103	105	91	MATKOP	*	100	107	112	107	125	124	117
HOLENDUIF	*	100	97	102	95	98	96	100	KUIFMEES	*	100	123	131	126	143	145	141
HOUDUIF	*	100	103	91	88	92	95	106	ZWARTE MEES	*	100	102	90	81	85	89	114
TURKSE TORTEL	-	100	89	82	55	50	55	59	PIMPELMEES	*	100	84	85	88	105	99	109
TORTELUIF	*	100	97	90	84	72	71	70	KOOLMEES	*	100	86	92	92	96	89	95
KOEKOEK	*	100	104	96	103	98	100	94	BOOMKLEVER	*	100	65	88	86	94	79	110
BOSUIL	-	100	93	76	93	97	95	111	BOOMKRUIPER	*	100	87	88	97	106	117	137
RANSUIL	-	100	72	68	63	69	86	71	WIELEWAAL	*	100	73	63	88	82	58	53
GROENE SPECHT	*	100	92	94	92	112	129	128	VLAAMSE GAAL	*	100	89	94	98	93	101	106
GR. B. SPECHT	*	100	94	96	105	115	105	116	EKSTER	*	100	111	114	112	117	126	118
VELDLEEUWERIK	*	100	82	76	72	73	72	69	KAUW	*	100	98	102	99	104	104	114
BOERENZWALUW	*	100	73	92	81	106	113	129	ZWARTE KRAAI	*	100	114	119	121	131	142	145
BOOMPIEPER	*	100	94	87	104	111	115	126	SPREEUW	*	100	85	92	77	86	83	75
GRASPIEPER	*	100	65	58	63	77	101	104	HUISMUS	*	100	113	119	91	102	97	103
GELE KWIKSTAART	*	100	145	178	165	172	199	178	RINGMUS	*	100	114	91	105	111	130	135
WITTE KWIKSTAART	*	100	89	95	111	142	136	134	VINK	*	100	93	96	108	108	114	120
WINTERKONING	*	100	56	58	65	97	128	154	GROENLING	*	100	77	77	75	86	79	83
HEGGEMUS	*	100	83	85	81	83	95	91	KNEU	*	100	94	74	67	74	82	78
ROOBBORST	*	100	77	87	79	98	120	128	GOUDVINK	*	100	130	131	124	142	122	150
NACHTGAAL	*	100	107	119	130	142	149	129	APPELVINK	-	100	101	125	143	114	142	166
BLAUWBORST	*	100	155	162	180	182	185	184	GEELGORS	*	100	85	81	109	116	131	143
GEK. ROODSTAART	*	100	82	88	102	100	104	110	RIETGORS	*	100	85	87	79	90	101	89
PAAPJE	*	100	115	151	220	262	286	288									
ROOBBORSTTAP	*	100	85	90	101	124	139	209									

niveau van 1984 (index 100) bereikt, terwijl de toename bij de andere groep (20 soorten) leidt tot een hoger niveau (voorbeelden in tabel 2 en figuur 1).

Winterinvloeden

Uit eerdere BMP-overzichten is de invloed van drie strenge winters medio jaren tachtig naar voren gekomen. Zijn de gevolgen ervan in de loop der jaren weer uitgewist? Na de

laatste strenge winter (1986/87) volgden immers drie extreem zachte winters.

Inmiddels is duidelijk dat veel soorten heel verschillend op het winterweer hebben gereageerd. Van sommige soorten kelderde de index meteen na de eerste strenge winter (Winterkoning), terwijl dit bij andere pas na de tweede of derde winter het geval was (Goudhaantje). Bij het herstel traden eveneens opmerkelijke verschillen aan het licht. Bepaal de soorten namen meteen na de eer-

ste zachte winter, die van 1987/88, fors toe (Winterkoning), andere pas na de tweede of derde zachte winter (Graspieper).

Opvallend is voorts dat relatief veel soorten in 1990 "doorgeschoten" waren tot boven het niveau van vóór de strenge winters. Bij een aantal soorten zal het gaan om een geleidelijke toename die al voor 1984 op gang gekomen was, en door de strenge winters slechts tijdelijk verstoord of afgeremd werd. Een voorbeeld is de Roodborsttapuit, die het in veel

Tabel 2. Enkele voorbeelden van soorten met een bepaalde trend.

Toename	Afname	Afname en herstel tot niveau 1984	Afname, herstel en toename tot boven het niveau 1984	Gelijkblijvend, schommelend
Fitis	Grauwe Vliegenv.	Fuut	Groene Specht	Kauw
Fluiter	Wielewaal	Bosuil	Winterkoning	Koekoek
Bosrietzanger	Tortelduif	Houtduif	Boompieper	Braamsluiper
Paapje	Veldleeuwerik	Koolmees	Merel	Bergeend
Appelvink	Kievit	Meerkoet	Torenvalk	Huismus
Zwarte Kraai	Ransuil	Boomklever	Goudhaan	Wilde Eend
Kuifeend	Spreeuw	Graspieper	Geelgors	Holenduif
Gele Kwikstaart	Kneu	Staartmees	Boerenzwaluw	Rietzanger

heidegebieden tegenwoordig goed doet (maar in het meeste cultuurland niet!).

Minstens even intrigerend is de categorie van soorten die zich ondanks de zachte winters niet of heel langzaam hebben hersteld (Zanglijster, Turkse Tortel, Waterhoen). Er moeten bij deze soorten structureel on-

gunstige factoren werkzaam zijn die het herstel belemmeren. Verscheidene soorten van het agrarisch landschap blijven zelfs een voortdurende afname tonen (Kievit, Veldleeuwerik, Kneu). Voor zover er bij deze soorten überhaupt sprake is geweest van winterinvloeden, zal het strenge winterweer hooguit de zoveelste

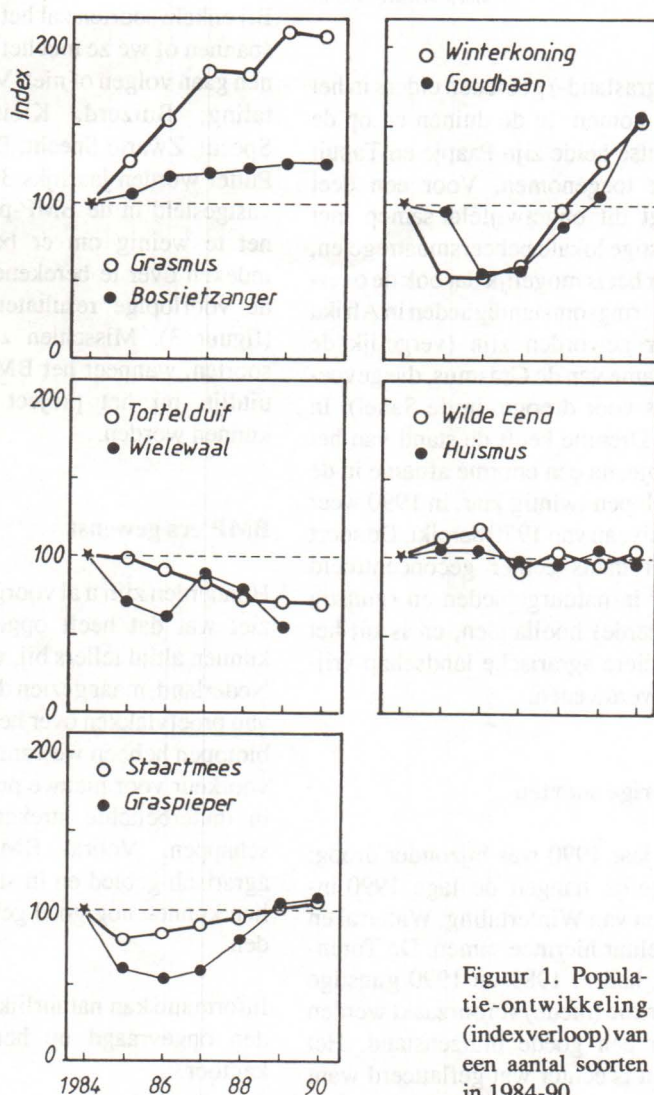
ongunstige factor geweest zijn.

In het algemeen kan worden geconstateerd dat de invloeden van de strenge winters in de BMP-idexen 1985-87 prominent aanwezig zijn en dat de gevolgen ervan in 1988-90 nagenoeg zijn uitgewist. Figuur 2 vat een en ander nog eens samen. De indexafname na de strenge winters (gemiddelde index 1985-87 t.o.v. het basisjaar 1984) wordt hierin vergeleken met de indextoename (t.o.v. de gemiddelde index 1985-87) na de zachte winters; alleen soorten die in 1985-87 een lagere index hadden dan in 1988-90 zijn opgenomen.

Afrikatrekkers

Onder de lange afstandstrekkers komen boeiende ontwikkelingen voor. Opmerkelijk bijv. is dat het indexverloop van Boompieper en Boerenzwaluw overeenkomsten vertoont met dat van soorten die beïnvloed zijn door het winterweer. Hebben strenge winters hier te lande een indirecte invloed op deze soorten, bijvoorbeeld door een verminderd voedselaanbod (insectensterfte), of maken we nu de klassieke fout een verband te willen zien tussen verminderende aantallen Ooievaars en afnemende geboortecijfers?

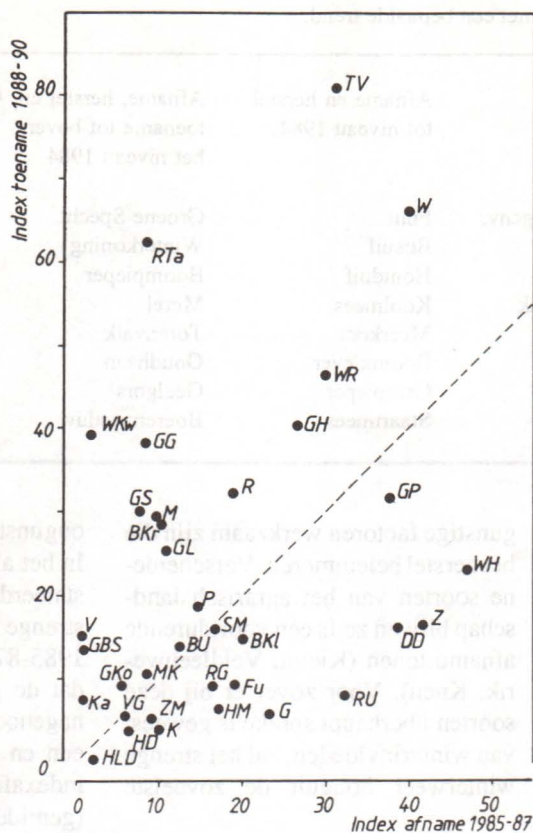
Een groot probleem bij Afrikatrekkers is dat er over de situatie in Afrika bitter weinig bekend is. Mogelijke verklaringen voor geconstateerde trends zijn daarom moeilijk te staven met feitelijke gegevens. Tortelduif, Grauwe Vliegenvanger en Wielewaal blijken structureel af te nemen, iets dat bij de aanvang van het BMP in 1984 al aan de gang was.

Figuur 1. Populatie-ontwikkeling (indexverloop) van een aantal soorten in 1984-90.

Figuur 2. Vergelijking indexafname na strenge winters met idem toename na zachte winters. Soorten op de stippellijn zijn tot oorspronkelijk niveau (1984) hersteld, soorten boven de lijn scoren positiever, beneden de lijn negatiever.

Afkortingen: TV Torenvalk, W Winterkoning, RTa Roodb. tapuit, WR Wateral, GH Goudhaan, WKw Witte Kwikst., R Roodborst, GG Geelgors, BKr Boomkruiper, M Merel, GL Grote Lijster, GS Groene Specht, P Pimpelmees, SM Staartmees, V Vink, GBS Grote B. Specht, KA Kauw, GKO Glanskop, HLD Holenduif, VG Vlaamse Gaai, MK Meerkoet, BU Bosuil, BKl Boomklever, RG Rietgors, Fu Fuut, ZM Zwarte Mees, HD Houtduif, K Koolmees, HM Heggemus, G Groening, RU Ransuil, DD Do-daars, Z Zanglijster, GP Graspieper, WH Waterhoen.

Veel soorten zangvogels tonen een positievere ontwikkeling, ook soorten waarvan dat niet direct zou worden verwacht. Gele Kwikstaart en Grutto doen het in de BMP-plots bepaald niet slecht, terwijl er toch ook de nodige negatieve berichten

uit (grasland-) gebieden elders in het land komen. In de duinen en op de Drentse heide zijn Paapje en Tapuit sterk toegenomen. Voor een deel hangt dit ongetwijfeld samen met gunstige lokale beheersmaatregelen, maar het is mogelijk dat ook de overwinteringsomstandigheden in Afrika beter geworden zijn (vergelijk de toename van de Grasmus, die gevoelig is voor droogte in de Sahel). In ZW-Drenthe heeft de stand van het Paapje, na een enorme afname in de afgelopen twintig jaar, in 1990 weer het niveau van 1970 bereikt. De soort komt thans echter geconcentreerd voor in natuurgebieden en (gunstig beheerde) hooilanden, en is uit het reguliere agrarische landschap vrijwel verdwenen.

Overige soorten

Het jaar 1990 was bijzonder droog; mogelijk hangen de lage 1990-indexen van Wintertaling, Waterral en Tureluur hiermee samen. De Torenvalk had in 1989 en 1990 gunstige jaren die (mede) veroorzaakt werden door een goede muizenstand. Het beeld is echter wat geflatteerd want

de Torenvalk zat in de beginjaren van het BMP in een tamelijk diep dal. De aantalsontwikkeling van de Ransuil vertoont vaak gelijkenis met die van de Torenvalk; 1989 en 1990 leverden voor deze muizenjager echter geen hoge index op.

Dat 1990 een extreem goed jaar voor Fluiters was, komt uit het BMP duidelijk tot uiting. In de vorige SOVON-Nieuws heeft Rob Bijlsma echter uit de doeken gedaan dat een hoge index bij deze soort bepaald niet hoeft samen te vallen met een gunstig broedresultaat.

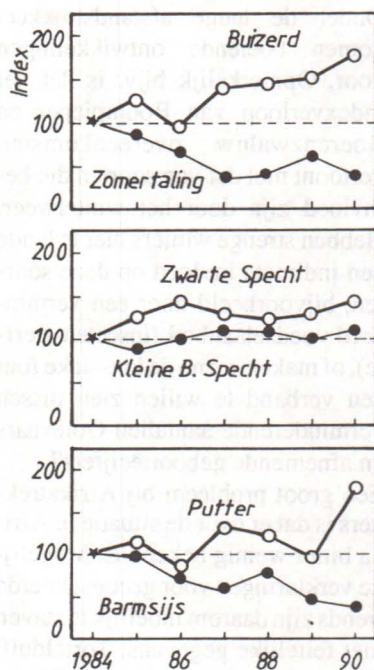
De Ringmus laat in het BMP geen negatieve ontwikkeling zien, terwijl iedereen weet dat de soort sterk afgenomen is. Het BMP draait echter pas een paar jaar, en bij de start in 1984 was de stand van veel soorten (waaronder Ringmus?) vermoedelijk al stevig uitgedund door razendsnelle ontwikkelingen in de agrarische sector in de jaren zeventig.

Bij enkele soorten zal het erom gaan spannen of we ze met het BMP kunnen gaan volgen of niet. Van Zomertaling, Buizerd, Kleine Bonte Specht, Zwarte Specht, Barmsijs en Putter worden jaarlijks 30-50 paren vastgesteld in de BMP-plots. Dit is net te weinig om er betrouwbare indexen over te berekenen, al ogen de voorlopige resultaten niet gek (figuur 3). Misschien zullen deze soorten, wanneer het BMP nog wat uitdijt, bij het project betrokken kunnen worden.

BMP'ers gewenst

Honderden zijn u al voorgegaan en u ziet wat dat heeft opgeleverd. Er kunnen altijd tellers bij, waar ook in Nederland, maar gezien de verdeling van proefvlakken over het land en de biotopen hebben we vanuit SOVON voorkeur voor nieuwe proefvlakken in onderbelichte streken en landschappen. Vooral BMP-plots in agrarisch gebied en in stedelijk milieu kunnen nog goed gebruikt worden.

Informatie kan natuurlijk altijd worden opgevraagd op het SOVON-kantoor.

Figuur 3. Voorlopige index van enkele schaarsere soorten.